

POVIJESNA RAZMIŠLJANJA ANTUNA VRAMCA (1538–1587)

Franjo Šanjek

Kulturni povjesnik i literarni djelatnik Antun Vramec (1538–1587) izdanak je hrvatskog humanizma. Kao autor 'Kronike' (Ljubljana, 1578), izuzetno zanimljivog sažetka općepovijesnih zbivanja od stvaranja svijeta do svog vremena. Vramec pripada hrvatsko–kajkavskom jezičnom izričaju varaždinskog i zagrebačkog kruga, koji okupljaju humaniste različitih tendencija, odlučnih da svoja literarna ostvarenja pretoče u narodu razumljiv govor.¹

Vramec kao teolog ('Postilla', Ljubljana 1586) pokazuje zavidan stupanj tolerancije i otvorenosti u tumačenju protidentske katoličke obnove.² Njegov literarni koncept katoličke restauracije u Hrvatskoj suprotstavlja se odveć feudaliziranom kršćanstvu ovog podneblja. Zbog specifičnih prilika i vremena u kojem otpočinje dugotrajna obrana »reliquia reliquiarum olim incltyi regni Croatiae« od islama, vjekovnog neprijatelja kršćanstva koji Hrvatskoj prijete turskim osvajanjima, i od Rimu³ nepoćudnog protestantizma, Antun Vramec će s vremenom postati duhovni tuđinac u vlastitoj domovini, na što u zadnje vrijeme s uvjerljivim argumentima ukazuju Josip Turčinović i Alojz Jembrih.⁴

Posve je neosnovano tvrditi da je humanist, povjesnik i teolog Antun Vramec nagninjao protestantizmu, što u više navrata insinuira novija hrvatska kulturna historiografija i na što upozorava »neidentificirana usmena tradicija o isusovačkom paljenju njegovih knjiga«.⁵ Štoviše, a u tome je napose afirmativan prof. Josip Turčinović, autor 'Kronike' i 'Postilla' jest »izraziti protidentski katolički reformator, koji živo, makar i nejasno, hoće defeudalizirano autentično kršćanstvo, koje je,

istina, teško shvatljivo ovom kompleksnom vremenu mnogih isključivosti i odlučne borbe za goli opstanak hrvatskog narodnog bića«. ⁶

IZ 'ILIRSKJE ZEMLJE'

Dijelim Jembrihovo mišljenje⁷ da Vramčeva 'Kronika' spada među ona rijetka književna i znanstveno–didaktička djela koja i u naše vrijeme zaslužuju pretisak, jer u hrvatskoj književnoj i nacionalnoj povijesti treba vrednovati svaki segment kulturne baštine naroda kojemu i sami pripadamo.

Prema kasnijem osobnom priznanju, bečki student i rimski doktor Antun Vramec piše 'Kroniku' »svima pristupačnu i prilagođenu čitateljima«. Pregršt pohvala o Vramcu i njegovom literarnom opusu nalazi se u predgovoru protu-protestantskog djelca 'De agno paschali'⁸ Varaždince Blaža Škrinjarića, koji svog prijatelja Vramca naziva »bratom od kojega boljega poželjeti ne može«. Škrinjarić svoju knjižicu posvećuje »vrlo časnom, učenom i kreposnom mužu gospodinu Antunu Vramcu, doktoru svete teologije i vrlo budnom pastiru varaždinske crkve«.

Izraz »slovenski jezik«, koji susrećemo u naslovu Vramčeve 'Kronike', treba shvatiti u smislu »sclavonica« odnosno »illyrica lingua«, što su srednjovjekovni i humanistički sinonimi za hrvatski jezik.⁹ Uostalom, još 1857. povjesnik Ivan Kukuljević Sakcinski ustanovljuje da je Antun Vramec nekoliko godina službovao kao kanonik Kongregacije sv. Jeronima u Rimu. O boravku našeg autora u Vječnom gradu svjedoči i 'Kronika', u koju Antun Vramec pod godinom 1567. upisuje: »Ovo vreme ja jesem v Rime Doktorom postal«. ¹⁰

Članstvo u Kongregaciji i Kaptolu sv. Jeronima u Rimu nepobitno potvrđuje Vramčevo hrvatstvo, jer se od kandidata za prijem u navedene institucije tražilo da »umije govoriti ilirski« te da je »ilirskog podrijetla«, a to je mogao postati samo onaj koji je podrijetlom iz Hrvatske, Dalmacije, Slavonije i Bosne, što je jasno istaknuto na povelji koja se u Vječnom gradu podjeljivala hodočasnici i namjernicima iz naših krajeva.¹¹ Kad je u listopadu 1651. za svetojeronimskog kanonika izabran Ivan Jampšić, rođen u Rimu ali sin Ljubljancanina Luke Jampšića, višegodišnji sudski spor okončan će 15. svibnja 1654. presudom rimske 'Rote' prema kojoj Jampšiću nema mjesta među kanonicima sv. Jeronima u Vječnom gradu »jer mu nedostaje poznavanje ilirskog jezika«. Isti sud 24. travnja 1656. izjavljuje da se prema buli Siksta V, utemeljitelja svetojeronimskog kaptola, pod 'ilirskom zemljom' podrazumijevaju »Dalmacija, Hrvatska, Bosna i Slavonija, dok Kranjska, Štajerska i Koruška ne spadaju u ilirsku zemlju«. ¹²

Treba istaknuti da je politolog, povjesnik i teolog Juraj Križanić (1618–1683) tom prilikom zastupao kako su i tri spomenute slovenske pokrajine »izvorno ilirske ali su uslijed germanizacije to prestale biti«. ¹³

Historijski je neutemeljeno mišljenje Nikole Radojčića prema kojem je Antun Vramec sastavljao svoju 'Kroniku' »na osnovu njegovih đučkih beležaka i kasnije lektire, i da je čekao samo zgodnu priliku, da je obogati datima iz domaće istorije pa onda izda«,¹⁴ jer povijest, koju naš autor pohađa na sveučilištima u Beču i u Rimu, u program teoloških studija kao znanstveni predmet ulazi tek u prosvjetiteljskom razdoblju.

Ako izuzmemo anonimni tekst 'Hrvatske kronike',¹⁵ koji je 1509/10 Marulićev prijatelj Dmine Papalić pronašao u kući kneza Jurja Markovića na Makarskom primorju, i Kožičić–Benjina 'Žitija rimskih arhijerejev i cesarov od Julija Cezara do cara Karla V',¹⁶ Vramčeva 'Kronika' je prva hrvatskim jezikom pisana povijest.

Zagrebački kanonik Juraj Rattkay Velikotaborski (1612–1666), koji se kao i Antun Vramec školovao u Beču, iako mu je bila dobro poznata Vramčeva 'Kronika', u svojoj i prvoj sustavnoj povijesti Hrvata objavljenoj pod naslovom 'Memoria regum et banorum regnorum Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae'¹⁷ radije će slijediti Cesarea Baronija nego svog uglednog zemljaka, čiji kronološki slijed zbivanja drži odveć nepouzdanim.

Prosvjetiteljski orijentiran i nacionalno usmjeren Pavao Ritter–Vitezović (1652–1713) gotovo »ad litteram« unosi Vramčevo djelo u svoju 'Kroniku aliti spomen vsega svieta vikov'.¹⁸ S rijetkom iskrenošću Vitezović to i priznaje u predgovoru: »Naslidovah većim delom Vramca«, kojemu u pohvalu upisuje da je »taj svoj značajan povijesni spis napisao na hrvatskom jeziku«, što nisu učinili drugi hrvatski povjesničari: Stjepan Brodarić,¹⁹ Ivan Tomašić,²⁰ već spomenuti Juraj Rattkay Velikotaborski, Josip Bedeković Komorski²¹ i toliki drugi.

Baltazar Adam Krčelić (1715–1778), u 'Povijesti zagrebačke biskupije'²² i u 'Piscima Hrvatskog kraljevstva od 14. do 17. stoljeća',²³ ističe da je Antun Vramec pod pokroviteljstvom zagrebačkog biskupa Jurja Draškovića (1563–1578) napisao zanimljivu 'Povijest', koju brojni historičari u svojim radovima često navode.²⁴

Više svjetla o Vramcu povjesničaru daje Vjekoslav Klaić. U posebnoj studiji, koja prethodi Akademijinom izdanju 'Kronike',²⁵ zaslužni hrvatski povjesnik Vjekoslav Klaić sažima rezultate svojih višegodišnjih istraživanja o Vramcu historičaru. U svezi s navodnim Vramčevim filoproteštanskim idejama, povjesnik Klaić je kategoričan: »Vramec nije naginjao protestantskoj nauci, već ju je naprotiv suzbijao«. ²⁶

Vjekoslav Klaić otkrio je i neke od Vramčevih izvora i uzora: 'Originum sive etymologiarum' Izidora Seviljskog (570–636) i 'Historia ecclesiastica Gentis Anglorum' Bede Časnoga (731). Odatle i podjela 'Kronike' u šest razdoblja. Nije

ipak posve jasno kojom se 'erom od stvaranja svijeta' naš povjesničar služio, židovskom koja početak svijeta stavlja u 3761. godinu prije kršćanske ere ili bizantskom (5508). Pouzdana je i Klaićeva konstatacija: »Što se (Vramec) više približava svome vieku, sve je krcatiji podacima za hrvatsku povijest. Posebice to vrijedi za 16. stoljeće i to nekako od 1526. pa do 1578«. U tom kontekstu vrijedi i zaključak da je Vramčeva »kronologija pouzdana te pomaže kontroliranju ostalih izvora«. ²⁷

I Klaić i Jembrih s pravom primjećuju da Antun Vramec svoju 'Kroniku' naziva 'epitomae' (izvod) i 'index brevis' (kratki putokaz, sažetak), u kojem pokušava ukratko opisati i kronološki poredati »podvige i junačka djela na koja je naišao čitajući različite kronike«.

Godine 1928. Nikola Radojčić otkrio je znanstvenoj javnosti imena povjesničara koji su Vramca neposredno nadahnjivali. Prije svih ostalih to su: Bartol Sacchi zvan Platina (1421–1481),²⁸ Jakov Filip Foresti (1434–1520),²⁹ Hartmann Schedel (1493)³⁰ i Abraham Baschkay (1567).³¹ Iz 'Kronologije vladara i kraljeva ugarskih' ovog zadnjeg Vramec uzima podatke o ratovima s Turcima i najvažnijim zbivanjima na hrvatsko–ugarskom prostoru.

Nikola Radojčić priznaje da je Vramec kao povjesničar »daleko ispred svojih suvremenika«, ³² iako se »odlučio pisati u zapadnom svijetu već prevladalim oblikom svjetske kronike« te ga uvrštava u red običnih kompilatora, uz napomenu da je »Vramec pisao s tendencijom, nacionalističkom (!) i religioznom«, pa je u tu svrhu »s krupnom namjerom, antipapinskom« frizirao »smisao Platininih tekstova« te se »sada sasvim razgovetno vidi, da je Vramčeva 'Kronika' veoma laskava pojava za Hrvate u 16. veku«. Za srpskog historičara »jasno je, da je ona zanimljivi pokušaj spoja opšte istorije s narodnom, kakvi su onda bili u jeku. 'Kronika' je delo za koje tadašnje učene hrvatske klase nisu bile jako raspoložene, a široki narodni slojevi još nisu bili za nj ni donekle zreli. Ona je imala zato sudbinu ideja, koje se prerano jave (te) ih se prvo satire, da bi docnije, obnovljene i očišćene, vaskrsle«. ³³

Radojčića kao pravoslavca fascinira misao na koju se tijekom rasprave stalno navraća: Vramčeva je osnovna namjera »prikazati pape što je crnje moguće« te pokušava dokumentirati kako je ovaj u »tom smislu i preudešavao svoje izvore«, što je odveć pristrano i ne odgovara stvarnosti. Vramec kao humanist, erudit i polihistor nastojao je događaje i likove iz svjetske i nacionalne povijesti istražiti i proučiti na temelju dostupnih mu izvora i literature, dakle iznoseći i dobre i loše strane sudionika povijesnih zbivanja. Tako su radili i drugi. Najbolji primjer nalazimo u prepričavanju anegdote o Ivani Papisi,³⁴ koju Vramec stavlja pod godinu 858, a ne kao drugi u 855/857. Povijesna znanost raspolaže sasvim pouzdanim podacima o onodobnim zbivanjima vezanim uz papinsku kuriju. Poznato je da je papa Lav IV. umro 17.

srpnja 855. Potkraj istog mjeseca za papu je izabran Benedikt III, koji upravlja Crkvom do 17. travnja 858. Tjedan dana kasnije njega nasljeđuje papa Nikola I (858–867).

Poljski dominikanac Martin Opavski (+1278) popularizirat će legendu o Ivani Papisi. Do 16. st. u priču se vjeruje kao u činjenicu, pa je 1400. godine u 'galeriji papa' na zidu katedrale u Sieni postavljeno poprsje s natpisom: »Ivan VIII, žena engleskog podrijetla«. Ugledni crkveni povjesničar Cesare Baronio (1538–1607) nagovorio je papu Klementa VIII (1592–1605) da se ukloni sporni natpis.

Sama legenda povijesni je odjek zbivanja iz 10. st. u papinskom Rimu, čiji su skandalozni protagonisti lokalne matrone Teodora Starija i njezine kćeri Teodozija Mlađa i Morozija. Teodora Starija dala je izabrati Sergija III (904–911), zatim Ivana X (914–928), kojeg je utjecajna Morozija strpala u Andeosku tvrđavu postavivši na njegovo mjesto svog vlastitog sina kao papu Ivana XI (931–935), da bi na kraju zajedno s njim završila u hladnim podrumima iste Andeoske tvrđave.³⁵

Vramčev kronološki podsjetnik nije uvijek pouzdan. Tako je Heraklije postao 'basileus' Istočnorimskog carstva 611. (umjesto 610.) godine, Ivan IV. Dalmatinac postaje papom 632. (zapravo 640.) godine, pontifikat Stjepana VI. počinje 894. (a trebao bi 896.) godine itd. Vramec stavlja Avicennu zajedno s Averoesom u Cordubu 1143. godine, Valdeze u 1155. (u zbilji su nastali dvadesetak godina kasnije), veliki Zapadni raskol s tri pape iz devedesetih godina 14. st. naš autor stavlja u 1314., papu Grgura XI (1372) zamjenjuje s Grgurom II, za Krbavsku bitku zapisao je da se dogodila 1494. i to u Udbini itd. Antun Vramec je inače vrlo iscrpan u izvješćima o hrvatsko–turskim bojevima i likovima iz naše nacionalne prošlosti — ali tek u svom 16. st.

Uz godinu 429. Vramec spominje velikog crkvenog pisca Jeronima iz Stridona³⁶ za kojeg tvrdi da »vnoge knige diachkim (tj. latinskim) iezikom popiza, i Glagolzku knigu i Pismo on naide i zpravi« (list 24v). Zanimljivo je da oko 1390. Brežičanin Juraj iz Slavonije, uz tekst Jeronimova pisma Sofoniju u kojemu učeni Dalmatinac podsjeća prijatelja da je »na naš (tj. latinski) jezik preveo gotovo sve psalme«; hrvatski glagoljaš — koji se za studentskih dana u Parizu uzdržavao kao kopist — dodao je: »Dakle, Jeronim je na ilirski (tj. hrvatski) jezik preveo gotovo sve psalme«. U istom kodeksu, danas poznatom kao 'Ms. 94' Gradske knjižnice u Toursu (Francuska), Juraj je svojim kolegama na pariškoj Sorboni htio pokazati da osim hebrejskog, grčkog i latinskog pisma postoji još i glagoljsko pismo — za koje kaže: »Iste alphabetum est charwaticum«.³⁷ Učeni Juraj iz Slavonije rođen je u Brežicama, gdje će Vramec službovati kao župnik. Zanimljivo je da i jedan i drugi u razmaku od nepuna dva stoljeća imaju istovjetno mišljenje u svezi s postankom glagoljice.

ANTUN VRAMEC I MATIJA VLAČIĆ ILIRIK

U Antunu Vramcu i nešto starijem Matiji Vlačiću Iliriku (1520–1575) hrvatski humanizam ima dva solidna predstavnika na području povijesnih znanosti. Vlačićeva povijesna djela, sadržajno raznovrsna i vrlo dokumentirana, pisana su latinski i njemački. Vramec kao svećenik neposrednije komunicira s narodom i zato piše hrvatski.

Matija Vlačić Ilirik putuje Europom, istražuje najpoznatije knjižnice, marljivo proučava i transkribira srednjovjekovne kodekse. Njegov 'Katalog svjedoka istine' (1556) predstavlja svojevrsnu povijesnu sintezu kršćanstva, usredotočenu na znamenite ličnosti, kako u pozitivnom tako i u negativnom smislu. Isto radi i Vramec, ali sažetije jer sa zbivanjima svjetske i nacionalne povijesti želi upoznati i svoje manje obrazovane čitatelje. I jedan i drugi zapažaju tamne trenutke povijesti kršćanstva i katolicizma: Vlačić da jasnije izrazi težnje reformatora za izvornim kršćanstvom u duhu Pracrkve, a Vramec kao humanist u nastojanju da bude nepristrani kroničar zbivanja.

Vlačićeve su neprocjenjive zasluge jer je otkrio i javnosti predao mnoge klasične ali zaboravljene ili posve nepoznate tekstove koji, provjereni metodom suvremene povijesne kritike, predstavljaju i danas dragocjen izvor u povijesnoj znanosti.³⁸

Antun Vramec, istina, svoje izvore rijetko provjerava. Nedostaje mu i znanstvene akribije, ali svojom velikom humanističkom dušom — u ona za hrvatski narod prijelomna vremena — želi što veći broj sunarodnjaka podsjetiti da je povijest istinska učiteljica života.

BILJEŠKE

¹ Pretisak (reprint) Vramčeve 'Kronike' zajednički je pothvat HAZU — Zavoda za znanstveni rad Varaždin i Kršćanske sadašnjosti iz Zagreba (Zagreb — Varaždin 1992). Uz Vramčev tekst objavljena je i vrlo zanimljiva studija A. JEMBRIHA, »O Vramčevoj kronici«, Zagreb — Varaždin 1992, str. 5–99, s iscrpnim informacijama o Vramcu, njegovom spisateljskom i kulturnom djelovanju i značenju 'Kronike' kao prvog povijesnog djela na hrvatskom kajkavskom književnom jeziku 16. st.

² Usp. J. TURČINOVIĆ, »Antun Vramec u našoj kulturnoj historiji«, *Croatica christiana periodica*, III (1979) 3, str. 1–20; ISTI, »Teologija Antuna Vramca«, habilitacijski rad na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, rkp. br. 129/1970.

³ Rim predstavlja vrlo značajnu komponentu u hrvatskom otporu otomanskom osvajaču. Usp. E. PIVČEVIĆ, »Pisma pape Leona X. o stanju u Hrvatskoj«, *Mogućnosti*, 12/1989, str. 1177–1187. Prvog srpnja 1523. knez Krsto Frankopan Brinjski (1472-

–1527), sin Bernardinov, u apelu na papu Hadrijana VI (1522–1523), ističe: »Hrvatska je predziđe kršćanstva (antemurale christianitatis!), a naročito pograničnih zemalja Koruške, Kranjske, Istre, Furlanije i Italije. Ako bi Hrvatska — ne daj Bože! — bila zauzeta, onda (to isto) prijeti i međašnim zemljama i put će do njih biti Turcima širom otvoren. Jer kad imadu Hrvatsku, ne treba im više prelaziti ni rijeka, ni planina, ni mora — i od toga (Zapadu) prijeti veća opasnost negoli od nedavno pretrpljenog kršćanskog gubitka Beograda i Rhodosa« (prema rukopisu 'Oratio et memoriale ad Adrianum Sextum, Pontificem maximum, Christophori de Frangepanibus MDXXIII Kal. Iulii' — Paris, Bibliotheque nationale, Fonds latin, Ms. RH 1510, prev. N. ŽIC, Obzor, 18–21/1934; V. GLIGO, »Govori protiv Turaka«, Split 1983, str. 356). Izraz »antemurale christianitatis« prvi je upotrijebio sv. Bernard (1143) u pohvalu građana Edese u Mezopotamiji za njihov herojski otpor islamskim Seldžucima.

⁴ J. TURČINOVIĆ, »Antun Vramec«, str. 1–19; A. JEMBRIH, »Antun Vramec i protestantizam«, Bogoslovska smotra, IL (1979) 3, str. 293–305; ISTI, »Život i djelo Antuna Vramca«, Čakovec 1981 (prijevod disertacije »Antun Vramec in seiner Zeit« obranjene na Bečkom sveučilištu); ISTI, »O Vramčevoj kronici«, str. 8–73.

⁵ J. TURČINOVIĆ, »Antun Vramec«, str. 6 i 17. U istom stilu piše i Andrej FEKONJA, »Antona Vramca Predechtva i Postilla«, Ljubljanski zvon, X (1890) 1, str. 49–54.

⁶ J. TURČINOVIĆ, »Antun Vramec«, str. 17–18. U svojoj habilitacijskoj radnji prof. Turčinović na vrlo argumentiran način obrazlaže Vramčeve teološke opcije.

⁷ U predgovoru studije »O Vramčevoj kronici« A. Jembrih naglašava da se ovaj pothvat oko pretiska pridružuje »valorizaciji hrvatskokajkavske književnojezične baštine« (str. 6).

⁸ Varaždin, 1587.

⁹ Nazivi 'Croatae' (Hrvati) i 'Croatia' (Hrvatska) u zapadnim latinskim vrelima od 11. st. najčešće se zamjenjuju klasičnim imenima 'Sclavi', 'Sclavoni', 'Illyrici', 'Illyricum', 'Sclavonia', 'Sclavoniae partes' itd. Usp. F. ŠANJEK, »Bosansko-humski krstjani«, Zagreb (KS) 1975, str. 36–42 (o srednjovjekovnom značenju pojma 'Sclavonia').

¹⁰ A. VRAMEC, »Kronika«, list 63v.

¹¹ Usp. J. MAGJEREC, »Hrvatski zavod sv. Jeronima u Rimu«, Rim 1953, str. 20.

¹² I. GOLUB, »Jeronim Paštrić o svetojeronimskom sporu oko ilirske zemlje«, Croatica christiana periodica, VI (1982) 9, str. 112–119; G. KOKŠA, »S. Girolamo degli Schiavoni«, Roma 1971, str. 6–13.

¹³ I. GOLUB, »Jeronim Paštrić«, str. 113.

¹⁴ N. RADOJČIĆ, »O izvorima Vramčeve kronike«, Rad JAZU 235, Zagreb 1928, str. 33.

¹⁵ Hrvatska redakcija 'Kronike', koju je pronašao Dmine Papalić, u Marulićevom latinskom prijevodu (1510) glasi: »Croatiae Dalmatiaeque regum gesta«. Usp. S. ANTOLJAK, »Hrvatska historiografija do 1918«, sv. I, Zagreb 1992, str. 32–33.

- ¹⁶ Rijeka, 1531.
- ¹⁷ Zagreb, 1652.
- ¹⁸ Zagreb, 1696.
- ¹⁹ »De conflictu Hungarorum cum Turcis in Mohach«, Krakow 1527.
- ²⁰ »Chronicon breve Regni Croatiae« franjevca Ivana Tomašića obuhvaća zbivanja između 453. i 1561. godine. Izd. I. KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, »Chronicon breve Regni Croatiae Joannis Tomasich Minoritae«, Arkiv za povjestnicu jugoslavensku, IX/1868, str. 13–34.
- ²¹ »Natale solum magni ecclesiae sancti Hieronymi in ruderibus Stridonis occultatum«, Bečko Novo Mjesto 1752.
- ²² »Historia cathedralis ecclesiae zagrabiensis«, sv. I, Zagreb 1770, str. 236.
- ²³ »Scriptorum ex regno Slavoniae a saeculo XIV usque ad XVII inclusive collectio«, Varaždin 1774, str. 28.
- ²⁴ Usp. J. TURČINOVIĆ, »Antun Vramec«, str. 2–3.
- ²⁵ Izd. »Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium«, sv. XXXI, Zagreb 1908.
- ²⁶ J. TURČINOVIĆ, »Antun Vramec«, str. 6.
- ²⁷ A. JEMBRIH, »O Vramčevoj kronici«, str. 17.
- ²⁸ »Liber de vita Christi et pontificium«, Venetiis 1479. Tekst seže do 1474. (Platina je umro 1481) i prepričava anegdote sadržane u »Liber pontificalis«.
- ²⁹ »Supplementum chronicorum Orbis ab initio mundi ad annum 1485«, Brescia 1485.
- ³⁰ Schedelova 'Kronika', ilustrirana i pisana njemačkim jezikom, završava s godinom 1493.
- ³¹ »Chronologia ducum et regum Hungariae«, Krakow 1567.
- ³² N. RADOJČIĆ, »O izvorima«, str. 49.
- ³³ Ibid, str. 48–49.
- ³⁴ A. VRAMEC, »Kronika«, list 29v. O Ivani Papisi v. J. MATHIEU–ROSAY, »Chronologie des papes de Saint Pierre à Jean–Paul II«, Alleur (Belgija) 1988, str. 154–156.
- ³⁵ J. MATHIEU–ROSAY, »Chronologie des papes«, str. 155.
- ³⁶ Vramčevu i Bedekovićevu tezu o Štrigovi kao rodnom mjestu sv. Jeronima prihvaća suvremeni mađarski povjesničar István FODOR (»Le lieu d'origine de Saint Jérôme. Reconsidération d'une vieille controverse«, Revue d'histoire ecclésiastique. LXXXI (1986) 3–4, str. 498–500).
- ³⁷ F. ŠANJEK – J. TANDARIĆ, »Juraj iz Slavonije (oko 1355/60.–1416.) profesor Sorbonne i pisac, kanonik i penitencijar stolne crkve u Toursu«, Croatica christiana periodica, VIII (1984) 13, str. 6.
- ³⁸ Usp. F. ŠANJEK, »Matija Vlačić Ilirik (1520–1575) kao povjesničar«, zbornik 'Dani Hvarskog kazališta: Hrvatski humanizam XVI. stoljeće — protestantizam i reformacija', Split 1992, str. 100–111.